

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ САКРАЛЬНИХ МІКРОЕТНОКОНЦЕПТІВ РІЗДВЯНО-НОВОРІЧНОГО КОМПЛЕКСУ ОБРЯДОДІЙ І ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ І ПАРЕМІЯХ

Стаття присвячена вивченню різдвяно-новорічного циклу обрядів, традицій і вірувань, з якими пов'язується походження фразеологічних одиниць та пареміологічних одиниць, що зафіксовані у фольклорних збірках і лексикографічних працях XIX – поч. XX ст. та практично не досліджені фразеологами. Виявлено, що сакральні базові етноконцепти *Коляда, Різдво, вечір, кутя, Новий рік, Водохреще* становлять основу цього комплексу обрядодій, що стали базою для виникнення низки стійких висловів.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, пареміологічна одиниця, сакральний етноконцепт, мікроетноконцепт, обрядодія.

Любов Савченко

Интерпретация сакральных микроэтноконцептов рождественско-новогоднего комплекса обрядодействий и их отображение в фразеологизмах и паремиях

Стаття посвящена изучению рождественско-новогоднего цикла обрядов, традиций и верований, с которыми связывается происхождение фразеологических единиц и пареміологических единиц, зафиксированных в фольклорных сборниках и лексикографических трудах XIX – нач. XX вв. и практически не исследованных фразеологами. Обнаружено, что сакральные базовые этноконцепты *Коляда, Рождество, вечер, кутя, Новый год, Крещение* составляют основу этого комплекса обрядодействий, которые стали основой для возникновения ряда устойчивых выражений.

Ключевые слова: фразеологическая единица, пареміологическая единица, сакральний этноконцепт, мікроетноконцепт, обрядодействие.

Lubov Savchenko

Interpretation of Sacral Microethnoconcepts of Christmas-New-Year Complex of Ritual Conduct and Their Reflection in Phraseological Units and Paremia

The article is devoted to the study of Christmas and New-Year cycle of ceremonies, traditions and beliefs, with which the origin of phraseological units and paremiological units are connected that are fixed in folk-lore collections and lexicographic works of 19th-beginning of 20th centuries and practically are not researched by phraseologists. It is discovered that sacral basic ethnoconcepts *Christmas carol, Christmas, Christmas Eve, Funeral Repast, New Year, Christening* make the basis of this complex of ritual conducts, that became a base for the origin of a number of set expressions.

Key words: phraseological unit, paremiological unit, sacral ethnoconcept, microethnoconcept, ritual conduct.

Різдвяно-новорічна обрядовість зафіксована й описана в працях видатних етнографів, лінгвістів, фольклористів, істориків XIX – поч. XX ст. Спираючись на надбання попередників, слов'янські календарні свята зимового циклу досліджували В. Іванов, Л. Виноградова, В. Мокієнко, В. Пропп, Б. Рибаків, С. Токарев, М. Толстой, С. Толста, В. Топоров та ін. Треба віддати належне місце пошанувачам української культури XX ст. – В. Войтовичу, О. Воропаєві, Г. Лозко, І. Огієнкові, П. Одарченкові, С. Килимнику, В. Скуратівському, – які у своїх розвідках детально описали свята календарного циклу. Власне лінгвістичний аналіз лексем, пов'язаних із обрядовістю Різдвяних свят та її фрагментами, відтворено в працях О. Бабаєвої, І. Бочарової, В. Жайворонка, Т. Космеди, І. Круть, С. Руденко, К. Сосенка О. Тищенко та ін.

Комплекс різдвяно-новорічних обрядів, традицій та вірувань віддзеркалюється у походженні фразеологічних одиниць (ФО) та пареміологічних одиниць (ПО), які зафіксовані у фольклорних збірках і лексикографічних працях XIX – поч. XX ст. та практично не досліджені фразеологами. Поданий історико-лінгвокультурологічний матеріал у багатьох випадках проливає світло на етимологічну інтерпретацію низки стійких сполучень слів, базою для виникнення яких стали ментальний та акціональний коди духовної культури. Отже, мета розвідки – виявити в структурі ФО та ПО сакральні мікроетноконцепти обрядодій зимового календарного циклу різдвяно-новорічних свят, охарактеризувати їх значення та методом лінгвокультурологічного аналізу з'ясувати

сценарій чи підгрунття виникнення цих одиниць. Комплекс різдвяно-новорічної обрядовості складають три фундаментальні свята – Різдво, Новий рік, Водохреще. Для кожного з досліджуваних свят характерні мікроетноконцепти, які виступають компонентами ФО та ПО і є такими одиницями, що передають на вербальному та невербальному рівнях ментальні уявлення людини.

Сакральний базовий етноконцепт Коляда. Найдавнішою назвою зимового циклу є Коляда – „въ южной и западной Руси, собственно канунъ праздника Рождества Христова, который извѣстен на сѣверо-востоку Россіи подъ именемъ Авсеня или Таусеня, а у Литовцевъ извѣстна подъ именемъ вечера колядокъ, или Блоккова” [7, с. 10]. Крім того, *Коляда* – бог, який розпочинає Коло Свароже, тобто новий господарський рік [див. 1, с. 241]. У народі зберігся давній відомий вислів: *помагай, Дажбоже, і Коло Свароже!* Цікаву етимологію лексеми „Коляда” подає відомий російський етнограф М. Забилін: „Коледу отъ греч. Χόλαδεῖς (кишки) колбасы, которой кольцо выпрашивали себѣ колядовщики въ Малороссіи. Наконецъ отъ слова колядование произошло слово „колдование” [7, с. 10]. В етнографічних розвідках так описуються семантика та походження Коляди: „Коляда былъ богъ пиршествъ и мира и хотя по созвучію можно призводитъ Коляду отъ Римскихъ колендъ и другихъ, но римскіе праздники этого названія были празднуемы во всѣхъ мѣсяцахъ” [7, с. 9]. Після утвердження християнства свято на честь Коляди було приурочене до Різдва Ісуса Христа. Як бачимо, в науковій літературі існує низка теорій щодо походження язичницької назви Коляда [див. 8, с. 162-165]. Етнографічне святкування Коляди (6 січня – 18 січня) – народження Сонця – пов’язане взагалі з зимовими Святками (християнська номінація Коляди).

Коляду – обрядову їжу: кутю, калачі, цукерки – діти несли після вечері родичам. Етнокомпонент *коляда* переноситься на узагальнену назву гостинців, які несли рідним. Каша, кутя зокрема, входила до складу „трапезы законной”..., „трапезы кутейной” Роду и Рожаницам. Может быть от обычая ставить трапезу кутейную роду и от смѣшенія значеній сл. *родъ*, предок – податель судьбы... и родственник ведет начало соблюдаемый до нынѣ в Малороссіи обычай на „Багату кутю” носить вечерю, т.е. узвар и кутю, старшим родственникам: дѣду и бабкѣ, если они живут особо, крестным отцу и матери, которые дают (судятъ) имя” [11, с. 231]. Майже всюди в слов’янському світі „готовится изъ зерноваго хлѣба – каша и изъ пшена и плодовъ кутья, напоминающая индѣйскій Перунъ-Цонголь и Угады, во время которыхъ по варенію пшена угадывали жребій въ наступающемъ году” [7, 10]. Про це свято в словнику Б. Грінченка зазначається: *вечерю посылати, носити*, тобто ‘въ канунъ Рождества, послѣ обрядового ужина, посылають вечерю (кутю, узварь) родителямъ, кумамъ, кресному отцу или матери, священнику’ [14, 1, с. 143]. Часто небагатим людям не вдавалося підготувати стільки куті та калачів, щоб пригошати родичів, саме тому виник стійкий вислів, який фіксується в працях М. Закревського, М. Номиса та І. Франка: *нема що въ коляду укласти* (М. Закревський); *таку Біг коляду дав* (М. Номис); *я того і в кольиду не кладу* – ‘се мені байдужне’ (І. Франко). Традицією було у Святвечір чи на Різдво проводити масове гуляння з піснями, спрямованими на прославлення господарів, побажання їм урожаю, добробуту, здоров’я. Звідси й низка ФО з мікроетноконцептом *коляда*, якими особливо багата збірка І. Франка: *по кольиді ходити* з інтерпретацією ‘вислов про ходжене попід вікнами з колядковими піснями’; *кольидувати по під вікна* – ‘просити милостині’; *годі коляди, вже по Рождестві* – ‘на що пора, те й роби’; *справив му кольиду з горьчичими ковбасами* –

‘набити, наробити крику’; *від такої коляди недалеко до біди* – ‘говорили про колядованє з пиятикою і бійкою’ (І. Франко).

Про популярність свята *Коляди* свідчить велика кількість фразеологізмів і паремій з мікроетнокомпонентом *коляда*: *гон коляда* (діти промовляють, кидаючи у міх коляду); *я тобі кажу, а ти таки колядуєш коляду бісову* (брешеш); *пропади ти з колядою; так ви ж не виколядуєте!* (М. Номис). Через ПО *збираюь колядувати, як вже й щедрувать пора* (М. Номис) передається темпорально-локативна семантика, оскільки після колядування через деякий час уже починалося щедрування. Низка стійких сполучень слів рифмуються за принципом лексем з аналогічною флексією *ряду-коляду*: *сидиш в ряду – ній коляду; коли сидиш в ряду – давай коляду; чекай ряду, дістанеш коляду* (М. Номис).

Сакральний базовий етноконцепт Різдво. У різдвяному циклі виділяються: свят-вечір, другий Свят-вечір, щедрий вечір – вечір під Водохрещу. *Різдво* – у давнину свято на честь могутнього бога Рода творця Всесвіту. Від прадавніх часів так стало називатися велике свято різдва світла, яке за 12 священних ночей творення Всесвіту, кожна з яких тривала 1000 років, подарувала нам богиня всього суцього Лада. Зараз Різдво одне з найвеличніших і найбільших свят у християн – народження Сина Божого Ісуса Христа, саме тому його з нетерпінням чекали протягом усього року. За цим календарним періодом закріпилася назва: *рождественськіє праздники – різдвяні свята* (В. Дубровський).

У фольклорних збірках XIX – поч. XX ст. подано низку стійких сполучень слів із мікроетноконцептом *Різдво*: *обійдеця Різдво без свяченого!; на Різдво обідеця без паски, а про мак – буде й так, а без олію – не зімлію; Різдво – яло би ся, а Великдень – не снів би ся; де тее ще у Бога літо, а він о Різді* (М. Номис). Різдво вважалося великим сакральним святом, за цим днем навіть існувало повір’я: *як на кого нападе блуд, нехай згадає в який день було Різдво, візьме землі з під ніг і посипле собі на голову* (М. Номис). Цікавим є вислів *різдвяні гості*, зафіксований у М. Номиса. У словниковій статті подається така довідка – ‘кажуть про гостей, що довго гостюють (приїхав до чоловіка на Різдво зять з дочкою, сидять та й сидять: вже й Водохреща пройшло, а вони додому не думають)’ [16, с. 233]. Події часового змісту визначалися періодом до і після Різдва (зимовий цикл), до і після Великодня (весняний цикл), до і після Петра (літній цикл). Ця думка знаходить своє підтвердження у ПО: *не йде до Петра, ино до Роздв* (М. Закревський); *не к Різду йде, а к Великодню: уночі тріщить, а вдень плющить; поки три-п’ять неділь по Різді не мине, поти тепла не буде; холодно, неначе перед Роздвом* (М. Номис). Згадували ці свята й при побажанні смерті у ФО з модальною конотацією *абис не дочекав ні Різдва ні Петра, ні дрібоньких свѣт* (І. Франко).

Різдвяний цикл обрядів і вірувань має ще назву *Корочун*, а також „*крачун, корочунь, корочун, керечун вечер*” [10, с. 146-147]. Як зазначає етнограф І. Желтов, давньоруське *корочун* означає „рождественській постъ, встрѣчается въ малорусскомъ наречіи, въ видѣ искаженнаго прилагательнаго, въ выраженіи: *керечунъ вечеръ, рождественскій сочельникъ*” [5 с. 62-63]. Міфологічний образ Корочуна знаходимо в гуцулів, у яких передріздвяний піст називається *Корочуном*. Обрядовий хліб-корочун стояв на столі впродовж усіх святків, символізуючи *зимове сонцестояння*. Автор висуває гіпотезу, чи відповідає „древнерусское карачунъ латинскому выраженію *adventus Domini*, какъ называются у западныхъ христіанъ послѣднія недѣли передъ праздникомъ Рождества Христова, означая... время пришествія во плоти Бога Слова?” [5, с. 64]. У такому випадку виявилася б повністю перевернена українська номінація „рождественскаго сочельника: *керечунъ вечеръ*, т.е. навечеріє пришествія Господня во плоти” [5, с. 64].

Сакральні базові етноконцепти вечір, кутя. Як відомо, у Різдвяний передсвятковий день на *Свят-вечір, святий вечір* – ‘канунъ Рождества’ (Б. Грінченко) готують *Першу*

кутю, яка називається **Багата кутя**. *Свята вечеря* – родинне свято, із відповідним церемоніалом, що має виразний хліборобський характер, пов'язаний із родовим культом і поминанням предків. Поява на небі першої зірки у Свят-вечір символізує народження Ісуса Христа, звідси ФО **чекати до першої зірки** з поданою в словниковій статті культурною інформацією, що описана у вигляді повір'я 'на сьятий вечір не годить ся сідати до вечері, поки не покажеть ся перша зірка на небі' (І. Франко). Під час святої вечері обов'язковим був обряд поминання, що був відгомонам дохристиянських жертвоприношень, який властивий усім регіонам. *Святвечір (Багат-вечір, Сьятий вечір, Багатий вечір, Свята вечеря, Багата кутя)*, за давнім повір'ям, „мав бути присвячений спільній вечері всього роду, включаючи й душі всіх померлих родичів (що є), тому їсти треба було мовчки, в урочистих роздумах” [4, с. 177]. Господар називав імена небіжчиків, приказуючи: **хто вмер, то в яма (нави), а хто живий, то з нами** (М. Номис). Різдвяна кутя мала поминальне значення. Споживаючи її, згадують про відсутніх рідних „приравнюємых к умершим: *путь* – смертний путь и приимуществом об умерших приговаривая: „пашлі ім, Господі, рай светлый, царства нібесныя” [12, с. 62]. *Кутя* – головна звичаєво-обрядова страва бога багатства Велеса та бога врожаю Спаса, а також покійників. Кутя ще з дохристиянських часів та згодом у Різдвяних вечереях була однією з жертвних страв. Свідчення О. Потебні підтверджують цю думку, оскільки „болгарське *молитва*, по видимому, каша, пшеничная кутя, как поминальное коливо” [11, с. 230]. Традиційно кутю готували тричі. **Першу кутю**, або **Вілію**, у народі ще називають **Колядою**: „Считаютъ двѣ коляды: Васильевская, накануне Нового года, и крещенская, накануне Крещенія или водокрещей. Первая – богатая, а вторая – бѣдная или постная” [7, с. 10]. За словами В. Жайворонка, окремі запозичення мають лише сакральне значення, розвинене на основі ритуалізації реалій, які ці лексеми позначають. Наприклад, сакральне значення грецизму 'кутя' разом з реалією („боби”, „зерно”), використовувані спрадавна як жертвоприношення, перенесене на український мовний ґрунт [4, с. 176-177]. У лексикографічних працях ХІХ – поч. ХХ ст. фіксуються ФО з мікроетноконцептом *кутя*: **багатая кутья** (П. Білецький-Носенко); **кутя багата** (Б. Грінченко). До куті традиційно додавали мед, цей глутонім і став мікроетноконцептом ФО: **передав куті меду** з семантикою – 'переборщив, багато чого налив' (М. Номис); **передати куті меду** – 'пересолить' (Б. Грінченко); **пересолить (иноск.) передати куті меду** – 'переборщити' (В. Дубровський). Сакралізований мікроетноконцепт виступає також об'єктом жарту в українській ПО: **жіночки, діточки, кутя мене з світу зжене**.

Зауважимо, що **Друга кутя – Щедра (Щедруха)** (у деяких місцевостях **Бідна, Пісна**) – переддень Василя, **Третя кутя Голодна** (у деяких місцях – **Багата**), що святкується в переддень Водохрещі. Варять кутю в глиняному горщику на непочатій воді. Непочата вода – це вода, яка набрана з колодязя або з іншого джерела до сходу Сонця. У словнику Б. Грінченка записано: **голодна кутя** тобто 'канунъ Богоявленія Господня'; **кутя голодна** – 'канунъ Крещенія' (Б. Грінченко). У цей вечір не закликають вечеряти „святих душ” і „Бога багатства”, тому **Голодна або Бідна**; крім того, цілий день не можна їсти, поки не посвятьть воду. Наприкінці **Голодної вечері** господиня всі святі страви, які вона відкладала по ложці на **Багату кутю**, на **Щедрий вечір** та на **Голодну кутю**, змішувала з сіном і сіллю, що стояли всі свята на столі, і давала кожній тварині по ложці, примовляючи: **на здоров'я й силу, щоб у весну здорова увійшла, щаслива при породі була! Усі лихі сили вже тебе залишили й ніколи не повернуться до тебе**.

Сакральний базовий етноконцепт Новий рік. За віруваннями наших пращурів, у ніч напередодні Нового року „Щедрий бог сходить з неба на селянську ниву, в хату, господарство” [13, 1, с. 47]. Саме тому з давніх часів цей вечір номінують **щедрий вечорь**,

тобто *‘вечеръ пред Новымъ годомъ’* (П. Білецький-Носенко). *Друга кутя*, або *Щедрий вечір*, має ще назву *Меланка (Маланка, Миланка)*. Меланка-Вода приходиться на Щедрий вечір разом із Василем-Місяцем сповістити господарів про подальші торжества та справляння гостин, які в народі так і називають – *гостини Меланки*. У словнику Б. Грінченка зафіксовано ФО з мікроетноконцептом *Меланка ходити з Меланкою*, до якого автор подає етнокультурну інформацію: ‘компанія парубковъ, среди которыхъ одинъ, называемый Меланкою, одѣтъ в женскую одежду, ходитъ вечеромъ подъ новый годъ изъ хаты въ хату, поетъ обрядовыя пѣсни’ [14, 2, с. 416]. Хлопці в масках висловлюють добрі побажання, веселять піснями, танцями, жартівливими сценками. М. Номис фіксує питальне речення *чи не пора нам березу вести?*, а далі пояснює *‘береза – передній вожак в колядках’* (М. Номис). За давньою традицією, новорічні обходи маланкарів, як і різдвяних колядників, відбувалися після заходу Сонця, тобто тоді, коли володарює всяка нечиста сила. Відомий стійкий вислів *водити козу* з культурною інтерпретацією ‘святочное представление на рождественск. святкѣ состоящее въ томъ, что компанія парней, изъ которыхъ один одѣвается козою, ходитъ по хатамъ, коза танцуєть подъ музику, причемъ поють особия пѣсни’ [14, 2, с. 264]. Як бачимо, мікроетноконцепти *Меланка, коза* стали базовими сакральними номінаціями святкування *Другої куті*.

У день Святого Василя (14 січня, тобто на Новий рік) здійснювалися обрядові дії, які, згідно з народним світоглядом, повинні були сприяти хорошому врожаю, багатому приплоду худоби й благополуччю сім’ї. До сьогодні існує прикмета: *у Новий рік звариш кашу – до багатства*. В етнографічних джерелах зазначається, що Новий рік є днем завершення ‘святыхъ вечеровъ’, какъ-бы охранныхъ благополучіе людей; они начинаются съ перваго же дня Рождества. Начало ‘страшныхъ вечеровъ’ и проказъ нечистой силы, ‘волхиства’ разныхъ ‘колдуновъ и колдуницъ’ [9, с. 136]. Цього дня обходили будинки з піснями-величаннями господарів, за що господарі повинні були пригостити односельчан або обдарувати їх грошима.

Сакральний базовий етноконцепт Водохреще. Останнє свято різдвяно-новорічного циклу називають *Водохреще, Йордан* – ‘це чисто християнський звичай, що прийшов до нас на Україну разом із християнством і посів одне з найпочесніших місць серед традиційних свят нашого народу. Цілий каскад обрядодій – свячення води, випускання голубів чи інших птахів, ‘застрілювання коляди’ як злих сил, зосібна зими – символізувало поворот сонця на весну [13, 1, с. 60-61]. Опівночі перед Водохрещем вода в ріках, як вірили селяни, хвилюється. Вважається, що *вода, освященна 6-го январа* (а її називали *йорданська вода* (В. Дубровський)), набрана з річки опівночі, – цілюща, вона зберігалася у ‘знаючих’ селян за образами на випадок поранення або тяжкої хвороби [див. 2, с. 95]. Про особливу шану українців до цього свята свідчать паремії та примовляння з мікроетноконцептами *Водохреще (Водохреще), вода: чудасія на Водохрещі; товпляця так (або: Пхаєся), як до свяченої води; без Гриця и вода не освятиця* (М. Номис); *боится, какъ чортъ попа – боится, як чорт свяченої води; она во все вмѣшается – без неї вода ніде не освятиться; ей до всего діло – без неї вода ніде не освятиться* (В. Дубровський). Із цим святом пов’язані й вирішення господарських справ: *ото у нас Відохриц, а другого дня Івана Хрестителя, а на третій день Івана Предтечі, а на четвертий – й втик, и притік, и починає приволік* з поясненням ‘кажуть так, сідаючи на гребінь на проводах’; *на Водохреще починають учить коней и молодых биків; коли у якого господаря буде накіл, що пробивають ним лід на тім місці, де на Водохреще святитимуть воду, то такому господареві пайдитиме у господарстві і найпаче у пасіці*; передбачень у господарській діяльності: *коли на Водохрища риба табунами*

ходить – на рої добре буде (М. Номис). *Святий, або Різдвяний понеділок*, – перший понеділок після Водохрещ. У цей день їдять пісне, хоч „у празники не дотримуються постів – ні в середу, ні в п’ятницю. Але горілку пити і в „святий” понеділок можна” [2, с. 99], звідси й примовляння *святий понеділку, не сварись, що п’ю горілку* (М. Номис).

Згідно з віруваннями східних слов’ян, одним із календарних періодів, коли нечиста сила може виходити з води на суходіл, є інтервал часу від Різдва до Водохрещі. Недаремно кажуть *прибравсь, як чорт на Водохрище* (М. Номис). В етнографічних матеріалах М. Довнар-Запольського повідомляється про зміну місця перебування водяника: „Водяник ... не весь час живе у воді, оскільки його ганяє Бог: до Хрещення водяник сидить у воді, а потім переходить у лозу, від чого і отримав назву „лозовик”, потім переходить на суходіл, у прибережну траву, і тільки після Спаса знов потрапляє у воду” [3, с. 283]. Однак доречно припускати, що в зимовому циклі в минулому існували спеціальні обряди, скеровані на звільнення людського світу від нечистої сили, тобто зимові „проводи”. Залишки їх можна вбачати у відомому на Російській Півночі звичаї очищення водою, коли люди, що на Святки перевдягалися „нечистиками”, тобто імітували нечисту силу в різноманітних обрядах та іграх, обов’язково мали зануритися у воду на Хрещення, коли її освячував священник [див. 6, с. 343]. Проте народ вірив у силу нечистих духів, зла. У сакральність свяченої води вірили здавна, тому і виникла ФО *а ні свячена вода не допоможе! – А ні свяченою водою не відхристися (або: Не скропиш того свяченою водою)!* (М. Номис). Вечір під Водохреще супроводжувався обрядодіями. Після *Голодної вечері* діти тарабанили ложками об макітру з кутею. Це звалося *проганяти кутю*, насправді ж проганяли не її, а мороз, зиму, Мару-Смерть і щиро запрошували добрі сили весни та буйні води. У словнику Ф. Піскунова фіксується ФО *проганяти кутю* зі значенням ‘*стрѣлять*’ (Ф. Піскунов). „Проганяли кутю”, приговорюючи: „Тікай, кутя, із покуття, а узвар – іди на базар, паляниці, лишайтесь на полиці, щоб покинути кожух”. На цьому базується ПО, зафіксована в М. Номиса: *узвар на базар, а кутя на покутя* (М. Номис). З етнографічних джерел відомо, що на Водохреще був звичай стріляти, виганяючи свята і вовків. У Східних районах була розповсюджена акціональна обрядодія *розстрілювати коляду*. У Галичині та на Гуцульщині в цей день палицею чи макогоном гриміли в причілок чи стіну з метою вигнання куті, сідаючи до вечері, „стріляли з пістолів, сповіщаючи про початок трапези, і, за повір’ям, пострілами відлякували вовків” [15, с. 129-130]. Не випадково ФО *проганяти кутю* має семантику ‘*стріляти*’. Після обряду вигання куті „батьки своїм хлопчикам підсмалювали чуби, щоб вовків не боялися” [13, 1, с. 56]. Із цієї обрядодії і виникла ФО *е, ти ще не бачив смаленого (смаляного) вовка; піймав смаленого вовка* (М. Номис). Цикл різдвяно-новорічних обходів завершувала колективна трапеза молоді, що відбувалася звичайно ввечері на Водохреще. Цей звичай у різних місцевостях відомий під назвами *розщедрування, розмеланки, розколяда, латки, ардан* тощо. Завершальна різдвяно-новорічна обрядодія віддзеркалюється у ФО *коляду пити* із семантикою ‘*завершувати справу*’. До наших днів цей звичай побутує на Прикарпатті та Буковині.

Отже, сакральні базові етноконцепти *Коляда, Різдво, вечер, кутя, Новий рік, Водохреще* становлять основу різдвяно-новорічного комплексу обрядодій. Дослідження цього календарного циклу дало можливість виявити низку мікроетноконцептів і дійств, пов’язаних із ними, сценарії яких стали підґрунтям для появи багатьох фразеологізмів і паремій. Таким чином, духовна культура народу через традиції, обряди, вірування, віддзеркалюється у фразеологічних і пареміологічних скарбах української мови. Значна кількість етнографічних, пареміологічних і фразеологічних матеріалів вимагає подальшого детального вивчення етимології ФО і ПО.

Література

1. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 2005. – 664 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнограф. нарис / О. Воропай / Худож.-оформлювач Л. Д. Киркач-Осипова. – Харків : Фоліо, 2005. – 508 с.
3. Довнар-Запольский М. В. Исследования и статьи. Т. I. / М. В. Довнар-Запольский. – К., 1909. – 486 с.
4. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: нариси: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
5. Желтовъ И. Этимологическіе афоризмы / И. Желтовъ // Филологическія записки / издаваемый А. Хованскимъ. – Выпускъ VI. – Воронежъ : Въ типографіяхъ В. И. Исаева и Губернскаго Правленія, 1876. – С. 55 – 76.
6. Жуйкова М. В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов: Монографія / М. В. Жуйкова. – Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту Лесі Українки, 2007. – 416 с.
7. Забылин М. Русский народ его обычаи, обряды, предания суевѣрія и поэзія / М. Забылин. – М. – Репринтное воспроизведение издания 1880 года. – Симферополь : Таврида, 1992. – 607 с.
8. Космеда Т. А., Плотнікова Н. В. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера *СВЯТКИ* в українському мовному просторі: монографія / Т. А. Космеда, Н. В. Плотнікова. – Львів : ПАІС, 2010. – 408 с.
9. Макаренко А. Сибирскій народный календарь въ этнографическомъ отношеніи. Восточная Сибирь. Енисейская губернія / А. Макаренко // Записки Императорскаго русскаго географическаго общества по отдѣленію этнографіи. – Т. XXXVI. / подъ редакціей А. С. Ермолова. – СПб. : Государственная Типографія, 1913. – 293 с.
10. Потебня А. Обзор поэтических мотивов колядок и щедрок / А. Потебня // Русскій филологическій вѣстник / подъ ред. А. И. Смирнова. – Варшава : В типографіи М. Земкевича и В. Новаковскаго, 1885. – Т. XIII. – № 1. – С. 145 – 210.
11. Потебня А. Обзор поэтических мотивов колядок и щедрок / А. Потебня // Русскій филологическій вѣстник / подъ ред. А. И. Смирнова. – Варшава : В типографіи М. Земкевича и В. Новаковскаго, 1884. – Т. XI. – № 2. – С. 168 – 232.
12. Потебня А. Обзоръ поэтическихъ мотивовъ колядокъ и щедрокъ / А. Потебня // Русскій филологическій вѣстникъ / подъ редакціей А. И. Смирнова. – Т. XVII. – № 1. – 1887. – С. 30 – 68.
13. Скуратівський В. Святвечір: у 2 кн. / В. Скуратівський. – К. : Вироб.-комерц. фірма „Перлина”, 1994. – Кн. I. – 288 с.
14. Словарь української мови: У 4-х т. / Зібрала Ред. журн. „Кіевская старина”, упоряд. з дод. власного матеріалу Б. Д. Грінченко. – К., 1907 – 1909.
15. Українське народознавство: Навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка; передмова М. Г. Жулинського. – 3-тє вид., випр. – К. : Знання, 2006. – 568 с.
16. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.